

ΟΥΚΡΑΝΙΑ

εκδοχές ενός (εμφυλίου) πολέμου

Ουκρανία: εκδοχές ενός (εμφύλιου¹) πολέμου

Η εισβολή ως η ορατή πλευρά του πολέμου

Ο πόλεμος, ως οργανωμένη κρατική βία μεγάλης κλίμακας, δεν ταυτίζεται με την εισβολή. Η παραβίαση διαχωριστικών γραμμών –αν αυτό αποτελεί το κατεχοχόν περιεχόμενο της εισβολής– συνιστά μόνο μια πράξη, μια από τις πολλές που συνθέτουν έναν πόλεμο, ο οποίος απαιτεί ένα μεγάλο χρονικό διάστημα σχεδιασμού και την κινητοποίηση ενός μεγάλου εύρους παραγωγικών δυνάμεων και πληθυσμού για να μπορέσει να πραγματοποιηθεί. Σπανίως, όμως, οι πολεμικές προετοιμασίες προσδιορίζονται ως πόλεμος καθαυτός, ενώ αποτελεί διαρκή μέριμνα του καθεστώτος να μη γίνονται αυτές αντιληπτές, τουλάχιστον σε όλη τους την έκταση, γιατί τότε θα γινόταν επίσης αντιληπτή η βαθιά εισχώρησή τους στην αναπαραγωγή των καθημερινών κοινωνικών σχέσεων και το πόσο «αυθόρμητα» προκύπτει η παραγωγή του πολέμου από την ίδια την καπιταλιστική κανονικότητα. Απαραίτητη προϋπόθεση, επομένως, για την ίδια την πραγματοποίηση του πολέμου είναι η διαρκώς μυστικοποιημένη αναπαραγωγή αυτών των σχέσεων ως «φυσικές», ως μη πολεμικές. Κανένας πόλεμος δεν μπορεί να έχει πιθανότητες επιτυχίας προς οποιονδήποτε αντίπαλο αν στο εσωτερικό του κοινωνικού σχηματισμού που τον διεξάγει οι καταπιεστικές/εκμεταλλευτικές κοινωνικές σχέσεις εμφανίζονται ως πρόβλημα, ως σημείο τριβής, ως αντίφαση. Κανένας πόλεμος δεν μπορεί να έχει πιθανότητες επιτυχίας, αν στο εσωτερικό του κοινωνικού σχηματισμού δεν παράγεται εν καιρώ ειρήνης ένα κοινωνικό συνεχές ρατσισμού, εθνικισμού, σεξισμού και милитарισμού. Η στρατιωτική ισχύς, εξάλλου, δεν είναι μόνο ζήτημα μεγέθους ή τεχνολογικού εκτοπίσματος, αλλά και ζήτημα κοινωνικής ειρήνης στα «μετόπισθεν».

Είναι, επομένως, ήδη μια πολεμική πράξη η αναγωγή του πολέμου ως διαδικασία στη στιγμή της υποτιθέμενης έναρξής του, η απορρόφησή των αιτιών που τον προκάλεσαν και της δυναμικής που τον αναπαράγει από το *ανίερο* της παραβίασης των συνόρων. Κάτι τέτοιο, ωστόσο, δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί, αν τα σύνορα-δεν είχαν χαραχτεί για να οριοθετήσουν και να νομιμοποιήσουν εθνικά αδιαφανείς κοινότητες, δομημένες πάνω σε σκληρές ηθικοπολιτικές νόρμες. Τα σύνορα είναι πάνω απ' όλα μια μέθοδος πολλαπλασιασμού της καταπίεσης και της εκμετάλλευσης, ακριβώς επειδή οριοθετούν κάτι που πρέπει να οριοθετηθεί και να προστατευθεί πάση θυσία, ακόμη και με τα όπλα. Γι' αυτό και πάντοτε οι νεκροί του πολέμου, στην Ουκρανία και οπουδήποτε αλλού, ανήκουν εκ των προτέρων στα εθνικά κράτη τους, στερούμενοι οποιαδήποτε ατομική επιθυμία για μια διαφορετική ζωή εκτός της εθνικής κοινότητας.

Η αμφισβήτηση των συνόρων είναι ομοούσια με την αμφισβήτηση των εθνικών κοινοτήτων, δεν νοείται η μία χωρίς την άλλη, όπως έχουν δείξει τα εκατομμύρια μεταναστ(ρι)ών ως τώρα, οι οποίες/οι δικαίως έχουν θεωρηθεί ως φορείς ενός *εμφύλιου διαρκείας*. Αυτή είναι μια κρίσιμη οπτική γωνία η οποία σε κάθε περίπτωση χρειάζεται να παραμένει κεντρική στη συζήτηση που διεξάγεται.

Ο πόλεμος ως εμφύλιος

Μέχρι τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές, το ρωσικό κράτος δεν έχει προβεί σε υποχρεωτική κατάταξη κληρωτών, παρόλο που εμφανίζεται να έχει βαριές απώλειες –περίπου 7.000 νεκροί τις πρώτες τρεις εβδομάδες του πολέμου, σε σύνολο 150.000 στρατιωτών– γεγονός που το οδηγεί, προς το παρόν, στην πρόσκληση 40.000 σύρων «έμπειρων πολεμιστών σε συνθήκες πόλης». Αυτή η γενίκευση του υβριδικού χαρακτήρα του στρατεύματος χρειάζεται πρώτα και κύρια να ερμηνευθεί ως διεξαγωγή πολέμου από αυτούς που έχουν κίνητρο να το κάνουν σε αντιδιαστολή με αυτούς που δεν έχουν. Αν ο ρωσικός πληθυσμός ήταν εθνικά πεπεισμένος για την αναγκαιότητα των αναμετρήσεων στην ουκρανία, θα έσπευδε μαζικά να καταταγεί. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν έχει παρατηρηθεί μέχρι τώρα. Το ρωσικό καθεστώς φοβάται τη μετατροπή του πολέμου σε καταλύτη κοινωνικών συγκρούσεων, και αυτό αποδείχτηκε από τη βαριά καταστολή της εξέγερσης στο καζακστάν (με εκατοντάδες νεκρούς και χιλιάδες συλλήψεις), ήδη τελωνειακά συνδεδεμένου με τη ρωσία, στις αρχές του έτους. Ο ρωσικός στρατός έσπευσε ήδη από τις πρώτες μέρες των ταραχών να επέμβει στο πλάι των δυνάμεων του καζακστάν, γιατί πέρα από το να διαφυλάξει τα εκεί συμφέροντά του -που

---

¹ Χρειάζεται μια σημείωση-προβληματοποίηση σχετικά με τη χρήση του όρου «εμφύλιος πόλεμος». Δεν είναι τυχαία η μετάφραση στην ελληνική γλώσσα του *civil war* σε εμφύλιο πόλεμο. Ο όρος εγκλείει στο περιεχόμενό του την έννοια του πολέμου μεταξύ «αδελφών». Στα σημεινόμενά του υπάρχει μια υπογράμμιση της σύγκρουσης μεταξύ υποκειμένων που ανήκουν στην ίδια φυλή ή (στην προέκτασή του) ομοεθνών, κάποιων που διέρρηξαν το ομού ανήκειν της εθνικής κοινότητας, και σε αυτό έγκειται η αρνητικότητα της διεξαγωγής της, τουλάχιστον στην κυρίαρχη ιστοριογραφία. Κατά συνέπεια, απαλείφονται οι ταξικές, έμφυλες, κοινωνικές κ.α. διαστάσεις της, μετατοπίζοντας την όποια συζήτηση στο στενό πλαίσιο των εθνικών αφηγήσεων, ενώ αναδεικνύεται και πάλι το έθνος ως κεντρική κατηγορία τόσο κατά τη διεξαγωγή της σύγκρουσης εντός του κοινωνικού σχηματισμού όσο και κατά την όποια συζήτηση-ανάλυση σχετικά με αυτή. Η χρήση του όρου, εδώ, συμπεριλαμβάνει την παραπάνω προβληματική.

συνδέονται απόλυτα με τη διαφύλαξη της θεσμικής ομαλότητας και συνέχειας του καθεστώτος- έπρεπε οι ταραχές να μην αποτελέσουν «εξαγώγιμο παράδειγμα» για ολόκληρη την περιοχή. «Άθελα» τους οι καζάκοι προλετάριοι αποκάλυψαν τα σχέδια των κυρίαρχων και το πόσο εύθραυστα μπορούν αυτά να γίνουν.

Από την άλλη πλευρά των συνόρων, το ουκρανικό καθεστώς έχει να αναμετρηθεί με τις μεγάλες κοινωνικές προσδοκίες που γέννησε το εθνικό κίνημα του Μαϊντάν, κατεξοχήν προϊόν του κινήματος των πλατειών πίσω στο 2014, οι οποίες αποτελούν την άλλη όψη της συγκρότησης ενός νέου κρατικού μηχανισμού μετά την ανατροπή του τότε προέδρου Γιανουκόβιτς. Η βαθιά διαδικασία εθνοποίησης, ως σύγκλιση και σύνθεση των δύο παραπάνω διαδικασιών, εντάθηκε όχι μόνο στη διαλεκτική της με το κίνημα του Αντιμαϊντάν στις ανατολικές περιοχές της χώρας, αλλά κι από τον ίδιο τον πόλεμο της Κριμαίας λίγο μετά, περιορισμένης έκτασης αλλά υψηλής συμβολικής σημασίας. Δεν είναι λίγο πράγμα να πρέπει να στηθούν ουσιαστικά από την αρχή μηχανισμοί καταστολής (αστυνομία, στρατός, δυνάμεις ασφαλείας) και να βρεθούν νέες ισορροπίες με τους «ολιγάρχες» καπιταλιστές και τους δυτικούς συμμάχους. Το μόνο σίγουρο, πάντως, είναι ότι ένα σημαντικό κομμάτι των υποτελών τάξεων στην ουκρανία επέλεξε να φύγει μαζικά από τη χώρα εκείνη την περίοδο ή/και να μην πολεμήσει τους «εσωτερικούς εχθρούς» στα ανατολικά -φαίνεται ότι ο ...πατριωτισμός του δεν ήταν ο ενδεδειγμένος. Ακόμα και σήμερα, τα 10 εκατομμύρια μεταναστ(ρι)ών, πολλοί/ές φυγάδες του μετώπου, εξηγούν γιατί, και εδώ, οι πρόθυμοι να πολεμήσουν δεν είναι στην προκειμένη περίπτωση πρώτα και κύρια οι κληρωτοί, αλλά οι ιδιωτικοί στρατοί κάθε προέλευσης και κινήτρων, από τις ειδικές δυνάμεις και τους τσετσένους μισθοφόρους μέχρι την εταιρία Βάγκνερ και το τάγμα Αζόφ.

Η στρατιωτικοποίηση συνολικά των κοινωνικών σχέσεων από το 2014 και μετά είναι ορατή και στις δύο πλευρές: Στην ουκρανία οι διαρκείς «αντιτρομοκρατικές» επιχειρήσεις -όπως ονομάζονταν- του ουκρανικού κράτους στα ανατολικά, η ενσωμάτωση εντός του κρατικού μηχανισμού των «βετεράνων» μαζί και εθνικιστών του Μαϊντάν και η μετατροπή του παραστρατιωτικού τάγματος του Αζόφ σε επίσημο πυλώνα του ουκρανικού στρατού είναι τα πιο ορατά σημεία αυτής της διαδικασίας. Σημαντικό σημείο επίσης είναι πως ουσιαστικά από το 2014 και έπειτα, η ουκρανία αρχίζει σταδιακά να χωρίζεται σε εθνικά «καθαρές» περιοχές οι οποίες προδιαγράφουν το πλαίσιο και της σημερινής σύγκρουσης. Η υπερπαραγωγή όμως εθνικών λόγων δεν είναι τοπικό φαινόμενο. Ακολουθεί τη διεθνή στρατηγική των κρισιακών χρόνων με επένδυση στους νέο-ολοκληρωτικούς λόγους (για την ασφάλεια, την ιδιοκτησία, την υγεία, το σώμα κτλ.), στην εφαρμογή διαρκών «καταστάσεων εξαίρεσης» (με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την τελευταία διετία covid19), στην εμφάνιση εθνικιστικών-φασιστικών κομμάτων τα οποία και κάνουν ορατή την επιστροφή του εθνικισμού ως mainstream και όχι περιθωριακή επιλογή του συστήματος για τη συνολική κοινωνική και οικονομική αναδιάρθρωση. Από την άλλη πλευρά, το ρωσικό κράτος όχι μόνο συνεχίζει να τροφοδοτεί την ένταση στην ανατολική ουκρανία, ενσωματώνοντας άμεσα στον εθνικό της σχεδιασμό τις εκεί ένοπλες «σοσιαλιστικές πολιτοφυλακές», αλλά και προχωρά στην κατάληψη της Κριμαίας, εμπλέκεται σε πολέμους πέρα από τον «κλασικό» χώρο αναφοράς της (τα πρώην εδάφη της ΕΣΣΔ) σε συρία και αφρική, ενώ στο εσωτερικό διεξάγει έναν ανηλεή πόλεμο σε οποιαδήποτε μορφή μπορεί να πάρει ο εσωτερικός εχθρός: γιατί πέρα από αυτό που αρέσκονται τα δυτικά media να προβάλλουν, δηλαδή τις διώξεις δυτικοθρεμένων ντεμί-ακροδεξιών σαν τον Ναβάλνι, το ρωσικό κράτος είναι σταθερά προσανατολισμένο στη συντριβή κάθε ριζοσπαστικής ανταγωνιστικής κίνησης και γι αυτό τα χτυπήματα στο αντιφασιστικό κίνημα στη ρωσία είναι διαρκή και ισχυρά, όπως επίσης και στο lgbtqia+ κίνημα.

Ανάμεσα στις πλατείες και τις εξεγέρσεις: Ο πόλεμος στην ουκρανία φαίνεται πως δεν έχει κατορθώσει ακόμα να εμπλέξει μαζικά τους υποτελείς και στις δύο πλευρές των συνόρων εμφανιζόμενος ο ίδιος ως ρεαλιστική λύση των συσσωρευμένων κοινωνικών αντιφάσεων, ως λυτρωτική διέξοδος. Όσο μας επιτρέπεται να καταλάβουμε από την πολεμικά φιλτραρισμένη πληροφόρηση και από τις δύο πλευρές και από την αναιμικότητα της αντιπληροφόρησης από τα κάτω, φαίνεται πως υπάρχουν ζωντανά, ρητά και άρρητα, αντιπολεμικά αντανακλαστικά (στη ρώσικη πλευρά των συνόρων γίνονταν ορατά τις πρώτες μέρες του πολέμου με μεγάλες διαδηλώσεις που καταστέλλονταν άμεσα). Οι εκατέρωθεν εθνικοί προδότες, είτε έχουν την μορφή των αντιπολεμικών διαδηλωτών στη ρωσία, είτε τη μορφή των φυγάδων και φυγόστρατων στην ουκρανία, συνεχίζουν να αποτελούν τη μόνη από τα κάτω αστάθμητη κοινωνική παράμετρο μπλοκαρίσματος του πολέμου. Όσο ο κοινωνικός εμφύλιος είναι παρών και στις δύο πλευρές των χαρακωμάτων ως φόβος αποσταθεροποίησης των καθεστώτων, τόσο μπορούμε να ελπίζουμε ότι θα παραμείνει αδύναμη η ταύτιση των καταπιεσμένων με κάποια από τις δύο πλευρές· και, άρα, μικρότερη η πιθανότητα εξαγωγής του, μετατροπής του σε αναμέτρηση μεταξύ εθνών ή περιφερειών του πλανητικού συστήματος εκμετάλλευσης, του μόνου διαρκούς παγκόσμιου πολέμου.

Ο πόλεμος ως παρελθόν του παρόντος

Στις 24 Φεβρουαρίου, δύο μέρες μετά την αναγνώριση εκ μέρους της ρωσίας της ανεξαρτησίας των δύο δημοκρατιών στο Ντόνμπας –η συνταγματική νομιμότητα είναι ο δημοκρατικός αιθέρας, ο πραγματικός εναέριος χώρος μέσα στον

οποίο χαράσσεται η τροχιά των πυραύλων– ο πόλεμος επιστρέφει σε ουκρανικό έδαφος. Στην πραγματικότητα, όμως, δεν είχε φύγει ποτέ από εκεί, απλά αλλάζει μορφή μετά από επτά χρόνια επιχειρήσεων χαμηλής έντασης στα ανατολικά της χώρας, γίνεται πιο ορατός και αποκτά μέτωπο εκατοντάδων χιλιομέτρων.

Και εδώ, ο θεμελιακός χαρακτηρισμός του πολέμου ως «εισβολή» –με την έννοια της παραβίασης των συνόρων από πλευράς των ρωσικών στρατευμάτων, όσο επαληθεύσιμη κι αν είναι αυτή με όρους διεθνούς δικαίου– ρίχνει βαριά τη σκιά του στην όποια απόπειρα κατανόησης της συγκυρίας. Οι στρατοί που αλληλοεξοντώνονται δεν είναι ιστορικά στεγανοποιημένοι, ποτέ δεν υπήρξαν, πόσο μάλλον σε αυτή την περίπτωση. Οι ρίζες αυτής της σύγκρουσης βρίσκονται πίσω στον χρόνο και εντοπίζονται στον τρόπο με τον οποίο ο ουκρανικός κοινωνικός σχηματισμός ήρθε αντιμέτωπος με την κρίση του 2007 και διχάστηκε όσον αφορά στον τρόπο με τον οποίο έπρεπε να την επιλύσει. Ο διχασμός εκφράστηκε αρχικά σε επίπεδο δρόμου, κατόπιν σε εμφύλιο πόλεμο που έφτασε μέχρι τον σεπαρατισμό και την ανοιχτή στρατιωτική αναμέτρηση στα ανατολικά, με την κάθε πλευρά να αναζητά τους συμμάχους της στο εξωτερικό. Με άλλα λόγια, οι στρατοί αποτελούν την τελευταία έκφραση μιας σύγκρουσης μεταξύ δύο καπιταλιστικών κοινωνικών μπλοκ στα ανατολικά και στα δυτικά της χώρας ακριβώς πάνω σε αυτό το επίδικο.

Δεν είναι καθόλου αυτονόητα ορθή η υποκατάσταση της κριτικής των εξουσιαστικών σχέσεων από τον σχολιασμό των διακρατικών κατανομών ισχύος και τις γεωπολιτικές αναλύσεις. Όσο και αν το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα λειτουργεί ως ενοποιημένη ταξική δομή –το κεφάλαιο είναι πράγματι μία κοινωνική σχέση με ορίζοντα παγκοσμιότητας και καθολικότητας– παρόλα αυτά, οι διεθνείς διαδικασίες και σχέσεις δεν έχουν προτεραιότητα απέναντι στις κοινωνικές-ταξικές σχέσεις στο εσωτερικό κάθε κοινωνικού σχηματισμού ώστε να καθορίζουν την εξέλιξή του. Κράτη όπως το ουκρανικό δεν είναι ούτε υποχείρια ή εξαρτήματα των αναπτυσσόμενων καπιταλιστών κρατών ούτε εργαλεία στα χέρια πολυεθνικών επιχειρήσεων ή μονοπωλίων. Ακριβώς επειδή αποτελούν προϊόντα συμπύκνωσης σχέσεων εκμετάλλευσης και καταπίεσης υπό την ηγεμονία μιας καπιταλιστικής άρχουσας τάξης, δεν είναι δυνατόν οι όποιες επεκτατικές επεμβάσεις να δημιουργήσουν συσχετισμούς δύναμης εκ του μηδενός. Αντίθετα, ενεργοποιούν ρήγματα, συμμαχίες στη βάση αυτών που ήδη υπάρχουν στο εσωτερικό του κάθε κοινωνικού σχηματισμού. Κατά συνέπεια, πέρα από τις αφηρημένες αναφορές στην ευρωπαϊκή ένωση και το ΝΑΤΟ, χρειάζεται να στραφούμε στην ιστορία των κοινωνικών και ταξικών συγκρούσεων εντός της ουκρανίας, αλλά και της ρωσίας, για να κατανοήσουμε τι λαμβάνει χώρα σήμερα. Αν είναι να υπάρξει μια κοινωνική εναντίωση στον καπιταλιστικό πόλεμο, γενικευμένο ή μη, αυτή θα περάσει αναγκαστικά μέσα από το αυλάκι αυτών των ρηγμάτων μετασχηματίζοντάς τα.

Εμφύλιος ως παρελθόν²

Καθώς τα γεγονότα κάνουν τον κύκλο τους, ήρθε η ώρα μάλλον να επεκτείνουμε τη σκέψη μας στα γεγονότα που προκάλεσαν το διπλό κίνημα του Μαϊντάν-Αντιμαϊντάν στην ουκρανία την περίοδο 2013-14. Το Αντιμαϊντάν ήταν το μαζικό κίνημα της ανατολικής ουκρανίας, το οποίο ξεκίνησε άμεσα μετά την ανατροπή του τότε ρωσόφιλου προέδρου στα τέλη Φεβρουαρίου του 2014, ενώ είχαν προηγηθεί πολλές βδομάδες αντικαθεστωτικών διαδηλώσεων στην πλατεία Μαϊντάν του Κίεβο.

Το Αντιμαϊντάν πέρασε μη διαδοχικά στάδια εξέλιξης και ανέπτυξε μια δυναμική σε όλη τη νοτιοανατολική ουκρανία. Αναπτύχθηκε κυρίως στις πόλεις του Χάρκοβο, της Οδησσού, στην περιοχή της Κριμαίας και στις ακραία ανατολικές επαρχίες, τη λεγόμενη περιοχή του Ντόνμπας. Ανέπτυξε την πιο έντονη δυναμική του κυρίως στην περιοχή του Ντόνμπας και του Χάρκοβο, αν και με εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά. Αντίστοιχα, το Μαϊντάν, αν και αρχικά αφορούσε σχεδόν στο σύνολο της χώρας, είχε μεγαλύτερη υποστήριξη από τις κεντρικές και δυτικές περιοχές. Και τα δύο κινήματα ανέδειξαν τις κοινωνικές/ταξικές αντιφάσεις εσωτερικά της ουκρανίας που πυροδότησαν την κρίση, συνδέοντας τα κίνητρα και την ουσία των διαδηλώσεων με την ευρύτερη δυναμική του καπιταλισμού και της κρίσης του. Αυτό που προέκυψε από την ευρύτερη ουκρανική κρίση είναι μια αμφότερα εθνοποιητική διαδικασία. Αυτή η διαδικασία αποτέλεσε μια ακραία «πρότυπη» εκδοχή της «εθνικής και πατριωτικής δυναμικής» που ενυπήρχε σε όλα σχεδόν τα κινήματα των πλατειών εκείνη την περίοδο, ως μορφές αντίστασης στην αναδιάρθρωση του εθνικού κράτους. Στο Μαϊντάν, προφανώς, το κοινωνικό φαντασιακό οριζόταν από τις δυτικές αξίες που αναγνωρίζονταν ως αξίες ατομικής και κοινωνικής ανατίμησης: κατανάλωση, δημοκρατία, «ίσες ευκαιρίες», «δικαιώματα», ό,τι ορίζει δηλαδή το φιλελεύθερο μοντέλο, ό,τι στερεοτυπικά αποτυπώνει η γαλάζια σημαία με τα χρυσά αστεράκια της ευρωπαϊκής ένωσης... Το όριο της κοινωνικής διαμαρτυρίας στο Μαϊντάν ήταν αυτό και από νωρίς φάνηκε η ανυπαρξία οποιασδήποτε άλλης δυνατότητας. Αντιστικτικά με άλλες «πλατείες» το όριο της τέθηκε νωρίς. Για την ακρίβεια, ήταν και αυτό που έδωσε τη δυνατότητα στους ναζί και τους εθνικιστές να ηγεμονεύσουν της κοινωνικής σύγκρουσης. Αυτό το οποίο ακολούθησε ως

² Στοιχεία από τη μπροσούρα «κάτω από εθνοποιητικές σημαίες», σελ.28-30

εθνοποιητική διαδικασία ήταν μια εκδοχή *ένοπλης καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης και περιφερειοποίησης στην ευρύτερη περιοχή*. Ουσιαστικά, η σύγκρουση ξεκίνησε ως φετιχοποιημένη αντίσταση στην αναδιάρθρωση και έγινε τελικά αμοιβαία μορφή αναδιάρθρωσης δύο καπιταλιστικών σχηματισμών.

Το Μαϊντάν και το Αντιμαϊντάν είχαν ως κοινό πυρήνα τις κοινωνικές σχέσεις που τα παρήγαγαν. Ο φόβος της ανεργίας από τη μία, από την άλλη μια ζωή με μισθούς χαμηλούς, από τη μία οι νέες ευκαιρίες για αξιοποίηση του κεφαλαίου, από την άλλη ο φόβος της ολικής αναδιάρθρωσης είναι διαλύματα που παράγει η ευρύτερη δυναμική του κεφαλαίου στη παρούσα φάση, στη συγκυρία της κρίσης: «εμπορικοί πόλεμοι», περιφερειοποίηση και συγκεντροποίηση, λυσσαλέος ανταγωνισμός, κρίση των αστικών υποκειμένων, καπιταλιστική κρίση. Επίσης δεν μπορεί να μείνει απ' έξω ο «ελλειπής» φιλελευθερισμός του πολιτικού συστήματος, η σκληρή καταστολή σε ανατολή και δύση, ο ρόλος των ακροδεξιών ταγμάτων στην τιθάσευση κάθε κοινωνικού κομματιού που θα αμφισβητούσε την ταξική/κοινωνική/έμφυλη κανονικότητα (επιθέσεις σε αριστερούς, αντιφασίστριες, αναρχικούς και lgbtqia+). Αυτή η δυναμική του κεφαλαίου ισοπέδωσε εξίσου την ανατολική και τη δυτική ουκρανία, αλλά με διαφορετικό τρόπο. Το πρόβλημα ξεκινάει από τη στιγμή που το ουκρανικό κράτος δεν μπορούσε όλα αυτά τα χρόνια να λειτουργήσει σαν συλλογικός καπιταλιστής, διχασμένο ανάμεσα σε δύο *αλληλοαποκλειόμενες* καπιταλιστικές περιφέρειες με διαφορετική σύνθεση κεφαλαίου, διαφορετική πρόσβαση σε πλουτοπαραγωγικές πηγές, με διαφορετικές ιδεολογικές/κοινωνικές και υλικές προϋποθέσεις. Και ήταν αυτή ακριβώς η αντίφαση που δημιουργούσε την κρίση χρέους της ουκρανίας, κρίση χρέους που όξυνε την εσωτερική κρίση του ουκρανικού κράτους περαιτέρω.

Η μορφή που έπαιρνε το ουκρανικό κράτος κατά τη συγκεντροποίηση ήταν το λεγόμενο «ολιγαρχικό κράτος». Ως βασικά χαρακτηριστικά αυτού του κράτους εμφανίζονται η άμεση εμπλοκή των «ολιγαρχών» στην πολιτική με σκοπό αυτοί να αποκτήσουν τον έλεγχο του κράτους μέσω της κυβέρνησης και η λειτουργία του κράτους σαν βασικός διαμεσολαβητής της συγκεντροποίησης, σε αντίθεση με τη δύση που κάτι τέτοιο το κάνει η αγορά. Το ουκρανικό κράτος μέσα από ένα σύμπλεγμα σχέσεων με το ολιγαρχικό κεφάλαιο και τις αντίστοιχες καπιταλιστικές περιφέρειες, μέσω ενός συνόλου νόμων και τακτικών, πραγμάτων τις απαιτήσεις της συγκεντροποίησης. Έτσι όποια γκρούπα ολιγαρχών αποκτούσε τον κυβερνητικό έλεγχο του κράτους μέσω υπερφορολόγησης άλλων ανταγωνιστικών κεφαλαίων, όπως π.χ. του αγροτικού κεφαλαίου της δυτικής ουκρανίας, ή μέσω άμεσων διαταγμάτων προσπαθούσε να βγάλει τους ανταγωνιστές της από τη μέση, να υποτιμήσει την εργασιακή δύναμη και το μικρότερο μεσαίο κεφάλαιο, αλλά ταυτόχρονα να δημιουργήσει και μια ευρεία βάση συμφερόντων, να ενσωματώσει και να προσδέσει τους/τις αποκλεισμένους/ες δημιουργώντας ένα ευρύ φάσμα επαγγελμάτων: από τους μπάτσους Μπερκούτ μέχρι τα ημι-παράνομα ορυχεία/τάφους στα ανατολικά της χώρας. Κάπως έτσι έκαναν τις περιουσίες τους ο Αχμέτοβ, ο Ποροσένκο, και όλοι οι ουκρανοί «ολιγάρχες». Κάπως έτσι είχαν μάθει να ζουν και οι προλετάριοι της ουκρανίας τόσο στη δύση όσο και στην ανατολή. Και όσο και να μισούσαν τη ζωή τους και τη μαύρη τους τη μοίρα, η βασική αντίφαση της συγκυρίας την οποία παράγει η δυναμική του κεφαλαίου -από τη μία η μαζική ανεργία, η αποβολή εργατικής δύναμης και από την άλλη ο λυσσαλέος ανταγωνισμός και τα επίπεδα συσσώρευσης τα οποία αν δεν αναδιάρθρωθούν πέφτουν συνεχώς, η διάλυση του μεσαίου κεφαλαίου- δεν επέτρεπε στη σύγκρουση να πάρει μαζικά ταξικά χαρακτηριστικά (με την παραδοσιακή έννοια), αλλά να βγει στις πλατείες με την αφηρημένη σχέση του πολίτη. Και αυτό γιατί το κράτος δεν είναι απλά εργαλείο στα χέρια των τάξεων αλλά η αναγκαία μορφή που παίρνει το σύνολο της αστικής κοινωνίας, ως σύνολο συστατικών μερών που αλληλοπροϋποτίθενται και αλληλοπαράγονται.

Συνεπώς, αυτά τα υποκείμενα βγήκαν στο δρόμο από κοινού για να υπερασπιστούν τη σχέση που τα συγκροτεί ως αλληλένδετα, για να υπερασπιστούν το προσωπικό τους ταξικό ανήκειν, την ιδιωτική τους σφαίρα και από την άλλη την κοινή κοινωνική σχέση που τα συγκροτεί. Αυτό ακριβώς σημαίνει ότι βγήκαν στο δρόμο σαν αστικά υποκείμενα. Κάθε εξέγερση ή κίνημα πραγματώνεται ως προς τις ιδιαίτερες συνθήκες του κράτους του, δεν είναι δυνατή η κατανόηση κανενός κινήματος χωρίς την εξέταση του κράτους και μιας θεωρίας γι' αυτό. Όταν η ευρύτερη δυναμική της καπιταλιστικής κρίσης, ως (βίαιη) αναδιάρθρωση των καπιταλιστικών σχέσεων και ρόλων, διαλύει αυτές τις σχέσεις για να τις ανασυγκροτήσει, και μάλιστα ειδικά στην ουκρανία προσπαθεί να το κάνει μέσω του ολιγαρχικού κράτους, τότε αυτό βιώνεται ως μείωση των ευκαιριών, «έλλειμμα δημοκρατίας», κρίση διαφθοράς και άλλα τόσο γνωστά συνθήματα από τις απανταχού πλατείες. Τόσο στο Μαϊντάν όσο και στο Αντιμαϊντάν τα αντιολιγαρχικά συνθήματα, τα συνθήματα ενάντια στη κρίση, στη διαφθορά κτλ ήταν ιδιαίτερα έντονα. Στην ουκρανία, απλά, αυτές οι αντιθέσεις ήταν πολύ πιο έντονες, πολύ πιο ορατές, γι' αυτό και αποτελεί «πρότυπο» εξέτασης αυτής της διαδικασίας. Η ιδιαίτερη αντίφαση του ουκρανικού κράτους όμως, ο διαχωρισμός του σε ανατολή και δύση, η μακροχρόνια ένταση μεταξύ των δύο περιφερειών και ο αλληλοαποκλειόμενος χαρακτήρας τους έδωσαν και το πρόσθετο χαρακτηριστικό της ουκρανικής σύγκρουσης, την έντονη αντιανατολική ή αντιδυτική διάθεση, πέρα από την αντικυβερνητική διάθεση, την ερμηνεία της κρίσης του ουκρανικού κράτους με όρους εθνικού χαρακτήρα. Και αυτό γιατί το κράτος *το ίδιο αποκτούσε «δυτικό» ή «ανατολικό» χαρακτήρα*. Τα κινήματα της κρίσης, της κρίσης του έθνους κράτους, τα κινήματα των πολιτών είναι κινήματα που άσχετα με το αν οξύνουν ή όχι της ταξικές αντιφάσεις και σε ποιο βαθμό, *αυτό που απαιτούν στο άμεσο οπτικό τους πεδίο είναι*

η επαναδημιουργία του «ορθολογικού/σωστού καπιταλισμού» και δημιουργούν πάντα τον εαυτό τους, την αντιπαράθεση τους σε σχέση με τα άμεσα «αντιορθολογικά χαρακτηριστικά» του δικού τους κράτους, του «δικού τους» άμεσα βιωμένου καπιταλισμού. Αυτός είναι ο αδιαμφισβήτητος κοινός πυρήνας της ουκρανικής κρίσης, του Μαϊντάν και του Αντιμαϊντάν, που τα εντάσσει στο ευρύτερο πλαίσιο της κρίσης, αλλά δείχνει και τις ειδικά συγκεκριμένες συνθήκες της κρίσης στην ουκρανική καπιταλιστική πραγματικότητα.

.....

Η ανοιχτή κρίση με τη ρωσία οδήγησε την ουκρανία να επιλέξει την de facto είσοδο στο ευρωπαϊκό μοντέλο³. Αυτό ήταν αναμφίβολα μια προσωρινή άρση του αδιεξόδου, αλλά οι όροι που έθεσε το ΔΝΤ δυσχέραναν περαιτέρω τις συνθήκες ζωής των προλετάρων. Είναι αλήθεια ότι η ανάπτυξη ανέκαμψε μετά το 2015, αλλά το κατά κεφαλήν ΑΕΠ δεν επέστρεψε στο επίπεδο του 2008, ούτε στο επίπεδο του 2013. Η εικόνα είναι επομένως ζοφερή και δείχνει ότι το ουκρανικό προλεταριάτο προορίζεται να αποτελέσει μια μορφή υποτιμημένης ζωής στην Ευρώπη.

Ορισμένες καθεστωτικές έρευνες δείχνουν ότι οι κυβερνήσεις μετά το Μαϊντάν έχουν σημειώσει μικρή πρόοδο στην κύρια προτεραιότητα που τέθηκε από τους διεθνείς δανειστές, την καταπολέμηση της λεγόμενης διαφθοράς, υπογραμμίζοντας τον βαθμό στον οποίο, τόσο στον τομέα αυτό όσο και στη λειτουργία του συστήματος δικαιοσύνης, η διαφορά με την πολωνία συνέχισε να διευρύνεται μεταξύ 2013 και 2018, ακόμη και όταν η ουκρανία «απελευθέρωσε» περαιτέρω την αγορά εργασίας. Υποτίθεται ότι, ακόμα και το 2019, οι τρεις κύριοι λόγοι για τους οποίους οι διεθνείς επενδυτές αποφεύγουν την ουκρανία είναι «η διαφθορά, το δικαστικό σύστημα και η κρατική άλωση από την ολιγαρχία».

Από κει και πέρα, το πρώτο κεντρικό ζήτημα συνιστούσε προφανώς η σύγκρουση με τη ρωσία. Η αδύναμη θέση της ουκρανίας αποτελούσε εμπόδιο για τους ξένους επενδυτές, οι οποίοι φοβούνταν ότι οι παραγωγικές τους εγκαταστάσεις θα καταληφθούν από φιλορωσικές δυνάμεις, όπως συνέβη στη βιομηχανική περιοχή του Ντονμπάς. Επενδύσεις στην Ουκρανία συχνά σημαίνουν την κινητοποίηση τεράστιων χρηματικών ποσών για την κατασκευή μιας παραγωγικής μονάδας. Επιπλέον, οι εξαγωγές έχουν σίγουρα αυξηθεί από το 2015, αλλά εξακολουθούν να απέχουν πολύ από το επίπεδο του 2012. Η αδυναμία αυτή συμβάλλει σε ένα πολύ μεγάλο εμπορικό έλλειμμα (8% του ΑΕΠ το 2019), το οποίο ασκεί πρόσθετη πίεση στο τοπικό νόμισμα, τη γρίβνα. Μετά το Μαϊντάν και τη σύγκρουση με τη ρωσία, η ουκρανία απέφυγε την πλήρη χρεοκοπία μόνο με την αθέτηση του χρέους προς τη ρωσία και την προσφυγή στο ΔΝΤ.

Από το 2014, το ΔΝΤ παρέχει στην ουκρανική κυβέρνηση τα χρήματα που χρειάζεται για να λειτουργήσει. Και ενώ δεν κατάφερε πραγματικά να επιβάλλει την ενεργό καταπολέμηση της διαφθοράς, επέβαλε την ανεξαρτησία της κεντρικής τράπεζας, της NBU, η οποία, προκειμένου να διασφαλίσει τα συναλλαγματικά της αποθέματα και τη σταθερότητα του νομίσματος, διατηρεί πολύ υψηλά επιτόκια. Από το 2018, η ροή πιστώσεων προς τον ιδιωτικό τομέα μειώνεται. Υπό αυτές τις συνθήκες, είναι κατανοητό ότι οι επενδύσεις των τοπικών εταιρειών είναι ένα πολύ επικίνδυνο στοιχείο στην ουκρανία. Όσο για τον ιδιωτικό δανεισμό, αυτός έχει να αντιμετωπίσει επιτόκια σχεδόν 30%. Αν συνυπολογιστούν και οι μεγάλες περικοπές στις κοινωνικές δαπάνες μεταξύ 2014 και 2020, με τις δαπάνες για τους μισθούς στο δημόσιο στάσιμες, μπορεί ίσως να γίνει κατανοητή η δεινή κατάσταση στην οποία βρίσκονταν τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα λίγο πριν το ξέσπασμα του πολέμου.

Ο πόλεμος ως επεκτατισμός⁴

Η ρωσία είναι μια χώρα τραυματισμένη από τη «θεραπεία σοκ» της δεκαετίας του 1990, η οποία υποτίθεται ότι θα έφερνε ευημερία και θα εξασφάλιζε τη συνέχιση της θέσης της μεταξύ των μεγάλων οικονομικών δυνάμεων του κόσμου. Αυτή η στρατηγική ήταν μια απόλυτη καταστροφή. Το ρωσικό ΑΕΠ κατέρρευσε και μαζί του εξαφανίστηκε το μεγαλύτερο μέρος της βιομηχανικής ικανότητας της χώρας. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, όσον αφορά στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ και την ισοτιμία αγοραστικής δύναμης, η ρωσία ανέκτησε το επίπεδο του 1990 μόλις το 2006.

Ωστόσο, αυτά τα δεκαέξι χρόνια στασιμότητας δεν ακολουθήθηκαν από ισχυρή επιτάχυνση της ανάπτυξης. Είναι αλήθεια ότι μεταξύ 2006 και 2013, η μέση ετήσια αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ οφείλεται στην άνοδο των τιμών των βασικών εμπορευμάτων ως συνέπεια της κρίσης, και το ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 2,5% ετησίως, ποσοστό που δεν είναι πολύ υψηλό για

³Στοιχεία από την ιστοσελίδα <https://www.mediapart.fr/journal/international/240222/l-economie-malade-de-l-ukraine>.

⁴Στοιχεία από την ιστοσελίδα <https://www.mediapart.fr/journal/international/100322/les-fondements-economiques-de-la-guerre-en-ukraine>.

μια οικονομία που βρίσκεται σε φάση «αναπλήρωσης του χαμένου εδάφους». Μόλις εξαφανίστηκε αυτό το φαινόμενο των τιμών και τέθηκαν σε εφαρμογή οι πρώτες κυρώσεις μετά την κατάληψη της Κριμαίας, η ρωσική οικονομία εισήλθε σε φάση στασιμότητας: μεταξύ 2013 και 2019, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 0,6% κατά μέσο όρο κάθε χρόνο.

Αυτό το γενικό πλαίσιο δεν αποτυπώνει τη μεταβαλλόμενη πολιτική οικονομία της ρωσίας. Από τη θεραπεία-σοκ μέχρι τη χρηματοπιστωτική κρίση του 1998, αναδύθηκε ένα οικονομικό σύστημα που κυριαρχείται από «ολιγάρχες», τους ίδιους που είχαν επωφεληθεί από τις εκτεταμένες ιδιωτικοποιήσεις τη δεκαετία του '90, αλλά «διαμεσολαβείται» από μια ισχυρή πολιτική εξουσία που ενσαρκώνεται από τον Πούτιν. Στη δεκαετία του 2000, το κράτος έγινε έτσι «σεβαστό» από τους ολιγάρχες, ενώ μέχρι τότε ήταν η παιδική χαρά των τελευταίων. Αποκαθίσταται έτσι μια νέα ισορροπία εξουσίας: οι ολιγάρχες συνεχίζουν να γίνονται πλουσιότεροι, ενώ οι ηγέτες εξασφαλίζουν την παραμονή τους στην εξουσία.

Αλλά το κλειδί είναι η ανισότητα του πλούτου, η οποία αποτελεί πραγματικό δείκτη της συσσώρευσης κεφαλαίου και, επομένως, του οικονομικού καθεστώτος. Το 2020, το 47,7% του συνολικού πλούτου ανήκε στο 1% του πληθυσμού, έναντι 3,1% για το λιγότερο εύπορο μισό του πληθυσμού. Από αυτή την άποψη, οι ανισότητες έχουν αυξηθεί τα τελευταία 20 χρόνια, καθώς το 2000 το 1% κατείχε το 39,2% του συνολικού πλούτου. Συνεπώς, η κατάσταση απέχει ακόμη πολύ από εκείνη της γαλλίας, όπου το 1% κατέχει το 26,1% του συνολικού πλούτου ή ακόμη και των ηπα, όπου το ποσοστό αυτό είναι 34,5%.

Συνολικά, η μετασοβιετική ανάπτυξη της ρωσίας μπορεί να θεωρηθεί αποτυχημένη με βάση τα κυρίαρχα στάνταρ. Η ρωσία δεν έχει γίνει η μεγάλη οικονομική δύναμη που ήταν η ΕΣΣΔ. Το ονομαστικό της ΑΕΠ παρέμεινε χαμηλότερο από αυτό της ιταλίας και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ξεπεράστηκε από αυτό της πολωνίας και πλέον υπολείπεται του αντίστοιχου της κίνας, οι οποίες κάποτε απείχαν πολύ από τα επίπεδα πλούτου της πρώην ΕΣΣΔ. Είναι ξεκάθαρο ότι είναι η χαμένη πλευρά των παγκόσμιων οικονομικών εξελίξεων των τελευταίων 30 ετών. Είναι ένα κράτος που έχει ως επίκεντρο την εξόρυξη πόρων και μοιάζει καταδικασμένο να παρέχει πρώτες ύλες στις περισσότερα αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες.

Αλλά αυτή η συνθήκη είναι εύθραυστη μπροστά σε μια άλλη αντίφαση: ο «κληρονόμος» της σοβιετικής στρατιωτικής ισχύος διαθέτει πράγματι ένα μεγάλο οπλοστάσιο, και ενώ συνιστά μια δευτερεύουσα οικονομική δύναμη, ο πειρασμός για το αυταρχικό καθεστώς να δραπετεύσει προς τα εμπρός φαίνεται μονόδρομος μπροστά στις διακυμάνσεις της κρίσης. Αδυνατώντας να αναπτύξει τη χώρα οικονομικά, το ρωσικό κράτος μπορούσε να επενδύσει μαζικά στη μόνη δύναμη που διέθετε: τη στρατιωτική δύναμη. Η ρωσική περιφερειακή επεκτατικότητα έγινε η λογική συνέπεια αυτών των αντιφάσεων. Ο «σοβινιστικός λόγος της Μεγάλης Ρωσίας» επέτρεψε στην επιμονή της στρατιωτικής ισχύος και στη διεκδίκηση μιας ζώνης επιρροής να αποκρύψει την εγγενή αδυναμία της εθνικής οικονομίας και την αδυναμία του καθεστώτος να βελτιώσει τη συνολική ευημερία του πληθυσμού. Παρέχει επίσης πρόσβαση σε νέους πόρους, γεγονός που εξηγεί για παράδειγμα την ανάπτυξη της ρωσικής επιρροής στο Σαχέλ. Αυτή η ανάπτυξη της ρωσικής επεκτατικότητας οδήγησε φυσικά σε τριβές με άλλες περιοχές επιρροής, ιδίως με εκείνες των δυτικών χωρών, και η καρδιά αυτής της τριβής έγινε η ουκρανία από το 2014. Είναι, λοιπόν, σημαντικό να μην ξεχνάμε ότι το κεφάλαιο είναι μια σχέση που φέρει μέσα της την ανάγκη της ίδιας της επέκτασής της.

Η κρίση του 2014 μοιάζει να αναπαρήγαγε στη ρωσία ένα καθεστώς έκτακτης ανάγκης. Οι κυρώσεις που ακολούθησαν την εισβολή στην Κριμαία και την υποστήριξη των αυτονομιστών στο Λουχάνσκ και το Ντόνετσκ οδήγησαν στην οικοδόμηση της "Ρωσίας-Φρούριο", μιας οικονομίας που θέλει να θεωρείται λιγότερο εξαρτημένη από τον έξω κόσμο και πιο αυτόνομη. Ωστόσο, η πολιτική αυτή επιδείνωσε περαιτέρω τις εσωτερικές αντιφάσεις του καθεστώτος.

Βέβαια, η ρωσική Κεντρική Τράπεζα μείωσε την εξάρτηση από το δολάριο και βασίστηκε στο εμπορικό πλεόνασμα της χώρας για να δημιουργήσει εντυπωσιακά αποθέματα συναλλάγματος και χρυσού. Από την πλευρά της, προκειμένου να αποφύγει την εξάρτηση από την εξωτερική χρηματοδότηση, η ρωσική κυβέρνηση έχει μειώσει το δημοσιονομικό της έλλειμμα σε πλεόνασμα από το 2018. Αυτή η «αυταρχική» πολιτική είναι επίσης κλασική για μια χώρα που θεωρεί τον εαυτό της οικονομικά «απομονωμένη». Ενώ έχει αυτοκρατορικές φιλοδοξίες, μοιάζει, για παράδειγμα, με την πολιτική που ακολούθησε η φασιστική ιταλία. Στη ρωσική περίπτωση, ωστόσο, η πολιτική αυτή οδήγησε σε δύο σημεία αντίφασης.

Πρώτον, αυτό το «φρούριο» χτίστηκε πάνω στην καταστολή της εγχώριας ζήτησης (οποιοδήποτε εμπορικό πλεόνασμα αποτελεί ένδειξη υποκατανάλωσης). Η Κεντρική Τράπεζα της ρωσίας αύξησε τα επιτόκια από 9,5% σε 20% μετά την εισβολή στην ουκρανία, γεγονός που ενέχει τον κίνδυνο να πλήξει την οικονομική δραστηριότητα της χώρας. Επιπλέον, το 2018, το σχέδιο συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης προκάλεσε ένα σπάνιο ξέσπασμα κοινωνικής δυσαρέσκειας στη χώρα, το οποίο, ανάγκασε τον Πούτιν να υποχωρήσει εν μέρει. Εγκατέλειψε την αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης για

τις γυναίκες από τα 55 στα 63 έτη και την καθόρισε στα 60 έτη, αυξάνοντας την ηλικία για τους άνδρες από τα 60 στα 65 έτη.

Αυτή η μερική υποχώρηση επέτρεψε να συνειδητοποιηθεί το τίμημα της «Ρωσίας-Φρούριο» για τον πληθυσμό και να αποκαλυφθεί, πίσω από την κουρτίνα του καθεστώτος, η πραγματική κατάσταση της κοινωνικής έντασης. Συνολικά, από το 2014, τα εισοδήματα των μισθωτών βρίσκονται υπό πίεση, με συνεχή επιβράδυνση της αύξησης των πραγματικών μισθών. Τον Φεβρουάριο του 2021, το ίδιο το ΔΝΤ τόνισε ότι «το κατά κεφαλήν εισόδημα αυξάνεται ασθενώς και δεν συγκλίνει προς τα επίπεδα των προηγμένων οικονομιών». Αυτό δεν εμπόδισε το Ταμείο να επιδοκιμάσει τη «στόχευση» των κοινωνικών πολιτικών που ανακοίνωσε η κυβέρνηση Πούτιν... Η διατήρηση της κοινωνικής ειρήνης έγινε ακόμη πιο περίπλοκη, καθώς η διαχείριση της covid-19 επιβάρυνε τον ρωσικό προϋπολογισμό, την ίδια στιγμή που η μετά-covid ανάκαμψη είχε αρχίσει να εξαντλείται και ο πληθωρισμός επιταχυνόταν παρά τη μείωση των επιτοκίων. Το τρίτο τρίμηνο του 2021, το ρωσικό ΑΕΠ μειώθηκε κατά 1,2%.

Μια τέτοια κατάσταση θα μπορούσε μόνο να ενθαρρύνει το καθεστώς να αναβιώσει την επεκτατική πολιτική του. Ιδιαίτερα από τη στιγμή που η προφανής επιτυχία της «Ρωσίας-Φρούριο» έδωσε μια μορφή βεβαιότητας για την ικανότητά της να αντισταθεί στις νέες κυρώσεις. Οι προϋποθέσεις για να στραφεί το καθεστώς στην επίθεση κατά της ουκρανίας είχαν έτσι τεθεί σε μεγάλο βαθμό: ο έλεγχος του «γείτονα» θα επέτρεπε στον πληθυσμό να επανενωθεί, δεχόμενος ενδεχομένως νέες θυσίες γύρω από το στρατιωτικό κύρος, αλλά και να αποκτήσει νέους πόρους, κυρίως γεωργικούς. Για μια χώρα που έχει οικοδομηθεί γύρω από τη γαιοπρόσοδο, η προοπτική επίλυσης των αντιφάσεων που χαρακτηρίζουν τον ρωσικό καπιταλισμό μπορεί να είναι δελεαστική.

Σιωπηλός πόλεμος⁵

Είναι ήδη ορατό ότι, μεσοπρόθεσμα, δεν θα μπορέσουν όλες οι ευρωπαϊκές χώρες να τηρήσουν μια έννοια στάση απέναντι στη ρωσία. Αυτό διαφαίνεται ήδη από τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις το ζήτημα των κυρώσεων –και οπωσδήποτε του κόστους που θα έχει ο πόλεμος στις ίδιες και κατ' επέκταση στις ευρωπαϊκές οικονομίες στο σύνολό τους. Σε σχέση με το 2014, που αποτελεί το προηγούμενο χρονικό σημείο αναφοράς, έχει αλλάξει και η σχέση πολλών αναπτυσσόμενων ευρωπαϊκών χωρών με την κίνα. Με δεδομένο το άμεσο παρελθόν των λεγόμενων λαϊκιστικών κινήματων στην ευρώπη, είναι αυτονόητο ότι ο πόλεμος που βρίσκεται σε εξέλιξη έχει και σε αυτή την περίπτωση πρώτα και κύρια κοινωνικά θεμέλια. Με άλλα λόγια, έχει ντε φάκτο κοινωνικό χαρακτήρα, είναι αδιαχώριστος από την ανταγωνιστική μορφή της ίδιας της καπιταλιστικής οικονομίας. Αυτό φαίνεται πολύ καθαρά μέσω της ομολογίας των δύο μορφών πολέμου που συγκρούονται: από τη μία, η high-tech ρωσική στρατιωτική μηχανή· από την άλλη, ο αναπτυσσόμενος χρηματοπιστωτισμός, που έχει την δυνατότητα όμως να σκοτώνει μέσω της επιβολής κυρώσεων. Οι χιλιάδες άμαχοι νεκροί του Ιράν και του Ιράκ λόγω της επιβολής κυρώσεων αποδεικνύουν την αποτελεσματικότητά του.

Οι ηπα σίγουρα δεν εφηύραν τη χρήση της οικονομικής πίεσης για να κάνουν έναν αντίπαλο να υποχωρήσει. Η ιστορία των διεθνών σχέσεων είναι γεμάτη από αυτές: π.χ. ο ηπειρωτικός αποκλεισμός που επέβαλε ο Ναπολέων στην αγγλία το 1806 ή ο αποκλεισμός που διέταξε ο πρόεδρος Λίνκολν εναντίον των νότιων πολιτειών κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου (1861-1865). Τα μέτρα αυτά αποτελούσαν προάγγελο της σύγκρουσης και συνήθως συνεχίζονταν μετά την έναρξη της σύγκρουσης. Στις αρχές του 20ού αιώνα, όμως, ο πρόεδρος των ηπα Γουίλσον, ο οποίος είχε ήδη επίγνωση της οικονομικής ισχύος της χώρας του, είδε ότι αυτού του είδους η δράση θα μπορούσε να υποκαταστήσει τον πόλεμο. "Αυτός που επιλέγει αυτό το οικονομικό, ειρηνικό, ήρεμο και μοιραίο μέτρο δεν θα χρειαστεί να καταφύγει στη βία. Δεν είναι τόσο τρομερό μέτρο. Δεν θυσιάζει ούτε μία ζωή έξω από τη χώρα που εκτίθεται στο μποϊκοτάζ, αλλά επιβάλλει στη χώρα αυτή μια πίεση στην οποία, κατά τη γνώμη μου, κανένα σύγχρονο έθνος δεν μπορεί να αντισταθεί", είχε δηλώσει ήδη κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τη Συνθήκη των Βερσαλλιών το 1919.

Ταυτόχρονα, δημιουργήθηκε ένας μόνιμος οργανισμός, η Κοινωνία των Εθνών (ΚτΕ), για την αστυνόμευση των διεθνών σχέσεων, με τη δική της εξουσία επιβολής κυρώσεων για να αποτρέψει τον εκφυλισμό των διαφορών μεταξύ των χωρών σε πόλεμο. Ο β' Παγκόσμιος Πόλεμος σταμάτησε το σχέδιο αυτό εν τη γενέσει του. Το 1945, η ιδέα αναβίωσε στον Χάρτη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), ο οποίος καθιέρωσε την αρχή της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών μεταξύ των κρατών και απαγόρευσε τη χρήση βίας (άρθρο 2). Σε περίπτωση απειλών για την ειρήνη ή παραβιάσεων της ειρήνης, αναθέτει σε ένα ειδικό όργανο, το Συμβούλιο Ασφαλείας -και μόνο σε αυτό- την εξουσία να θεσπίζει κυρώσεις για να σταματήσει τις ταραχές. Το άρθρο 41 του Χάρτη παραθέτει έναν κατάλογο πιθανών περιορισμών: «πλήρης ή μερική διακοπή των οικονομικών σχέσεων και των σιδηροδρομικών, θαλάσσιων, αεροπορικών, ταχυδρομικών, τηλεγραφικών,

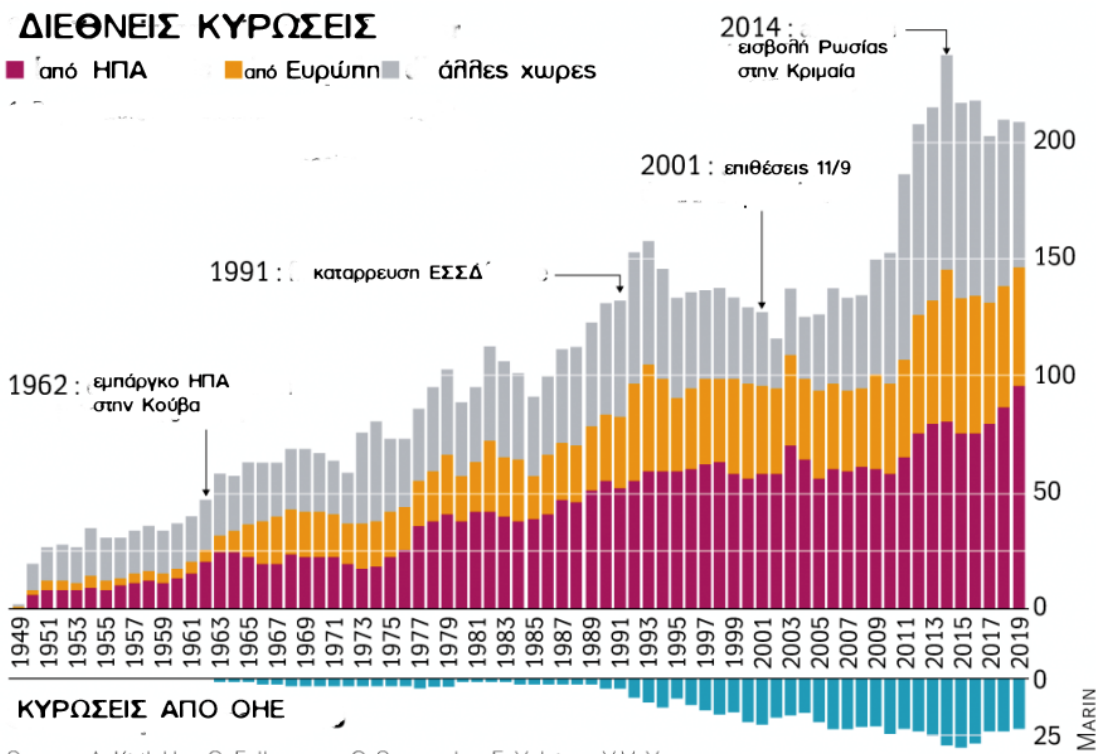
⁵Στοιχεία από την ιστοσελίδα <https://www.monde-diplomatique.fr/2022/03/RICHARD/64416>

ραδιοφωνικών και άλλων μέσων επικοινωνίας, καθώς και διακοπή των διπλωματικών σχέσεων». Το φάσμα των κυρώσεων επεκτάθηκε με την πάροδο του χρόνου: οικονομικές (εμπορικές ή χρηματοπιστωτικές), στρατιωτικές (εμπάργκο όπλων), διπλωματικές, πολιτιστικές και αθλητικές. Αυτή η εξέλιξη, σηματοδοτεί το ενδιαφέρον του ΟΗΕ να ελέγξει μια πρακτική που είναι αναγκαστικά πιο διαδεδομένη μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων απ' ό,τι μεταξύ των άλλων.

Αλλά η αντιπαλότητα μεταξύ των μπλοκ διαδραματίστηκε εκτός των κανόνων του ΟΗΕ. Ήδη από το 1950, οι ηπα πίεσαν για τη δημιουργία μιας "Συντονιστικής Επιτροπής Πολυμερών Ελέγχων Εξαγωγών", ενός ανεπίσημου οργανισμού που στεγαζόταν στην αμερικανική πρεσβεία στο Παρίσι και είχε ως στόχο να παρεμποδίσει την εξαγωγή στρατιωτικών και πολιτικών προϊόντων και τεχνολογιών προς τις χώρες του κομμουνιστικού κόσμου. Η ασφυξία του εχθρού εξακολουθεί να αποτελεί μέρος του αμερικανικού οπλοστασίου κατά της Κούβας (από το 1962), του βιετνάμ (1975-1994, εκτός από το εμπάργκο όπλων, το οποίο ανεστάλη μόλις το 2016) ή της βόρειας κορέας (από το 1950). Ήταν επίσης εκείνη την εποχή που οι αραβικές χώρες εξαγωγής πετρελαίου έκλεισαν τις πύλες για το Ισραήλ και τους συμμάχους του. Η υιοθέτηση πολυμερών κυρώσεων από το Συμβούλιο Ασφαλείας περιορίστηκε σε εμβληματικές περιπτώσεις: εμπάργκο όπλων κατά του ρατσιστικού καθεστώτος της νότιας αφρικής το 1963 (επιβεβαιώθηκε το 1977), στη συνέχεια κατά της μονομερούς ανακήρυξης της ανεξαρτησίας από τους λευκούς της Νότιας Ροδεσίας (της μελλοντικής ζιμπάμπουε) το 1965.

Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991 εγκαινίασε τη λεγόμενη «δεκαετία των κυρώσεων», κατά τη διάρκεια της οποίας το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε δεκατρία περιοριστικά καθεστώτα, συμπεριλαμβανομένου ενός εμπάργκο κατά του Ιράκ για την προσάρτηση του Κουβέιτ το 1990 - μια... κατάφωρη παραβίαση σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο- και, το 1993, κατά της Λιβύης του Καντάφι για την εμπλοκή της σε δύο αεροπορικές επιθέσεις (πάνω από το Λόκερμπι της Σκωτίας το 1988 και στον Νίγηρα το 1989). Το μέτρο αυτό είχε το επιθυμητό αποτέλεσμα: η Τρίπολη παραδέχθηκε την ευθύνη (1999), παραιτήθηκε από το πρόγραμμα όπλων μαζικής καταστροφής (2003) και συμφώνησε να συνεργαστεί με τις διεθνείς έρευνες. Οι ηπα ασκούν πλέον κυρίαρχη επιρροή στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Ωστόσο, από τη δεκαετία του 1990 και μετά, απελευθέρωσε τον μηχανισμό καταναγκασμού, παρακάμπτοντάς τον. Μεταξύ 1918 και 1998, η κυβέρνηση των ηπα περιορίσε το εμπόριο με χώρες στις οποίες επιβλήθηκαν κυρώσεις εκατόν δεκαπέντε φορές, εκ των οποίων εξήντα τέσσερις φορές κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, κυρίως μονομερώς. Το 1997, ο μισός παγκόσμιος πληθυσμός ζούσε υπό τις κυρώσεις των ηπα (2).

Source : A. Kirilakha, G. Felbermayr, C. Syropoulos, E. Yalcin et Y.V. Yotov, « The global sanctions data base : An update that includes the years of the Trump presidency », dans Peter A.G. van Bergeijk (sous la dir. de), *The Research Handbook on Economic Sanctions*, Edward Elgar, 2021.

CÉCILE MARIN

Το ιδιαίτερα αυστηρό εμπορικό, οικονομικό και στρατιωτικό εμπάργκο που επιβλήθηκε στο Ιράκ στις 6 Αυγούστου 1990 αποτέλεσε σημείο καμπής. Παρατεταμένη για δέκα χρόνια μετά τον πρώτο πόλεμο του Κόλπου, που εγκρίθηκε από το

Συμβούλιο Ασφαλείας, κατέστρεψε την οικονομία της χώρας, ενίσχυσε το ισχύον καθεστώς, το οποίο επωφελήθηκε από το λαθρεμπόριο για την παράκαμψη των κυρώσεων, και προκάλεσε ελλείψεις τροφίμων και φαρμάκων: 500.000 παιδιά έχασαν τη ζωή τους σύμφωνα με το Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για τα Παιδιά, αλλά "το τίμημα άξιζε τον κόπο", εκτίμησε η Madeleine Albright, τότε πρέσβειρα των ΗΠΑ στα Ηνωμένα Έθνη, το 1996. Ο Αναπληρωτής Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ και συντονιστής ανθρωπιστικής βοήθειας στο Ιράκ, Denis Halliday, παραιτήθηκε το 1998 για να καταγγείλει την "καταστροφή μιας ολόκληρης κοινωνίας". Ενώ το εμπάργκο κατά του καθεστώτος του απαρχαίνιτ είχε χαιρετιστεί ως αναγκαίο κακό από τον ίδιο τον Νέλσον Μαντέλα, ακούστηκαν φωνές που επέκριναν, από την περίπτωση του Ιράκ, τα εμπάργκο γενικά, επειδή πλήττουν αδιάκριτα ολόκληρους πληθυσμούς χωρίς απαραίτητα «να ενοχλούν τους ηγέτες τους». Η ιδέα ότι οι οικονομικές κυρώσεις είναι απαραίτητα λιγότερο θανατηφόρες από την αποστολή στρατευμάτων καταρρίπτεται επίσης.

Αυτές οι επικρίσεις οδήγησαν στην ανάπτυξη μιας νέας κατηγορίας κυρώσεων, γνωστής ως "στοχευμένες" ή "έξυπνες" κυρώσεις, σε αντίθεση με τα γενικά εμπάργκο που θεωρούνται άδικα ή "αδιάκριτα": για παράδειγμα, στοχεύουν ορισμένες κατηγορίες προϊόντων -πετρέλαιο, διαμάντια, ξύλο, όπλα- ενώ αποκλείουν εκείνα που είναι πρωταρχικής ανάγκης (τροφή, υγεία). Επιπλέον, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, όπως και τα κράτη στις διμερείς τους σχέσεις, ορίζει οργανισμούς και ιδιώτες ως υπεύθυνους για διεθνείς διαταραχές ή εγκλήματα. Το 1998, η χούντα της σιέρα λεόνε και οι ηγέτες της Εθνικής Ένωσης για την Ολική Ανεξαρτησία της αγκόλας (Unita), καθώς και οι συγγενείς τους, υπέστησαν την επιβολή δέσμευσης των περιουσιακών τους στοιχείων στο εξωτερικό και τους απαγορεύτηκε η είσοδος σε ορισμένες χώρες. Τα ατομικά αυτά μέτρα, που αρχικά ήταν έκτακτα, διαδόθηκαν περισσότερο μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001, με τη δίωξη των ηγετών της Αλ Κάιντα και την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Επειδή είναι ευκολότερο να επιτευχθεί συναίνεση μεταξύ των πέντε μονίμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας, η Αφρική είναι η ήπειρος που πλήττεται περισσότερο (σουδάν, κένυα, σομαλία, λαϊκή δημοκρατία του κονγκό κ.λπ.) από αυτά τα πολυμερή ατομικά μέτρα που απευθύνονται σε αρχηγούς κρατών, υπουργούς, στρατιωτικούς, μυστικούς ή αστυνομικούς ηγέτες, πολέμαρχους και διακινητές.

A-νόμιμος πόλεμος

Χρειάζεται να γίνει εξ αρχής ξεκάθαρο ότι η πολεμική αναμέτρηση διεξάγεται υπό συνθήκες δυσχέρειας της νομιμοποίησης των δυτικών καθεστώτων. Από τη μεγάλη πορεία στο Παρίσι με επικεφαλής τους δυτικούς ηγέτες ενάντια στην τρομοκρατία και υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων το 2015 (μετά την επίθεση στο Charlie Hebdo), περάσαμε στο κλείδωμα με lockdown σχεδόν του μισού πλανήτη και την περιστολή των ίδιων ακριβώς «δημοκρατικών κεκτημένων» στο όνομα της δημόσιας υγείας. Και τώρα, στην επαναφορά στο προσκήνιο της ίδιας της δυτικής δημοκρατίας απέναντι στους ανατολικούς ολοκληρωτισμούς χωρίς να γίνεται καθόλου χρήση της αφήγησης περί πολέμου ενάντια στην τρομοκρατία, πάνω στο οποίο οικοδομήθηκε το δόγμα της ασφάλειας τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Είναι αβέβαιο αν η εκ νέου επαναφορά στο προσκήνιο του ψυχροπολεμικού δόγματος περί «ανατολικού ολοκληρωτισμού» θα είναι τόσο πειστική για τους υπηκόους, ειδικά μάλιστα μετά την πλήρη ρευστοποίηση του πολέμου το αμέσως προηγούμενο διάστημα: ο εχθρός είναι παντού και είναι αόρατος, το ίδιο και ο πόλεμος που πρέπει να διεξάγουμε.

Η μετατόπιση της αφήγησης προς μια αφηρημένη «υπεράσπιση των αξιών της δύσης» ξαναποθετεί τις δυτικές κοινωνίες εκ νέου σε μια κατάσταση μάχης, για να διευρυνθούν οι αποστάσεις ανάμεσα στους καταπιεσμένους/ες. Γιατί σε αυτή τη νέα «μεγάλη αφήγηση» των κυρίαρχων δεν θα πληγούν μόνο οι «κακοί ρώσοι», ούτε απλά θα μπουν σε ιδιότυπη πολιτιστική καραντίνα ο Ντοστογιέφσκι και ο Τσαϊκόφσκι. Η νέα μεγάλη αφήγηση, ως συνέχεια των προηγούμενων (για ασφάλεια, αντιτρομοκρατία, αντιμουσουλμανισμό, για την οικονομία και τελευταία για την υγεία), θα βαθύνει εκ νέου τους διαχωρισμούς ανάμεσα στις υποτελείς τάξεις στις δυτικές κοινωνίες: «καραντίνες» όλων των ειδών για όσες/ους δεν θέλουν ή δεν μπορούν να χωρέσουν στις δυτικές αξίες, τον «ευρωπαϊκό πολιτισμό» κ.λπ. (τα πάντα και πάλι δείχνουν πως οι μετανάστ(ρι)ες θα είναι ο πρώτος στόχος). Πολύ περισσότερο μάλιστα όταν το «άγχος» των δυτικών κυρίαρχων για την επερχόμενη «επισιτιστική κρίση» λόγω της απορρύθμισης της εμπορευματικής αλυσίδας πρώτων υλών από ρωσία και ουκρανία αφορά στις «μεταναστευτικές ροές» που θα προκληθούν από βόρεια και υποσαχάρια αφρική και την ασία.⁶ Η «επισιτιστική κρίση» ανοίγει τις πόρτες μιας μακιαβελικής γεωπολιτικής: από τη μία στοχοποιούνται κίνα και ινδία για την «πληθυσμιακή ανάπτυξή» τους και από την άλλη, για τον υπόλοιπο «αναπτυσσόμενο πλανήτη», δηλώνεται πως εγκαινιάζεται μια νέα περίοδος ταραχών και «αποσταθεροποίησης» -ας μην ξεχνάμε πως η αφετηρία των εξεγέρσεων στον αραβικό κόσμο το 2011, αποτέλεσε η σπάνη και η ακρίβεια βασικών ειδών διατροφής -σιτάρι, ρύζι και καλαμπόκι- στις περιοχές αυτές. Επιπλέον, η συζήτηση για τη διατροφική επάρκεια στις

⁶ Η δήλωση του Ντέιβιντ Μπίσλι, διευθυντή του Παγκόσμιου Επισιτιστικού Προγράμματος του ΟΗΕ, είναι ενδεικτική: «Αν δεν πληρώσετε τώρα για να περιορίσετε την επισιτιστική κρίση, ίσως βρεθείτε αντιμέτωποι με ένα μεταναστευτικό κύμα άνευ προηγούμενου από βόρεια αφρική και μέση ανατολή που θα σας κοστίζει πολύ πιο ακριβά».

πρωτοκοσμικές εστίες παίρνει εθνικά χαρακτηριστικά «αυτάρκειας». Και εδώ, για άλλη μια φορά, σύμμαχος στους εθνικούς στόχους θα εμφανιστεί η επιστήμη: χωρίς καν να έχει κηρυχτεί καθεστώς «επισιτιστικής κρίσης», έχει ξαναοίξει ο διάλογος για την αναγκαιότητα χαλάρωσης του θεσμικού πλαισίου και περαιτέρω ανάπτυξης «βιοτεχνολογικών καινοτομιών» στην αγροτική παραγωγή.⁷ Η Monsanto (όπως πριν από αυτήν η Pfizer με την covid19) θα μας σώσει από την πείνα...

Μέσα σε όλη αυτήν την κατάσταση το ελληνικό κράτος παίρνει εξαρχής θέση στα «χαρακώματα», συντασσόμενο απόλυτα και χωρίς περιστροφές με τις «αξίες της Δύσης». Παρόλα αυτά, φαίνεται πως υπάρχουν δυσκολίες καταρχάς στην κοινωνική νομιμοποίηση αυτών των επιλογών λόγω του λεγόμενου «φιλορωσισμού» μεγάλων και ετερόκλητων κοινωνικών κομματιών, από το ορθόδοξο ποιμνίο ως τους πιστούς του φτηνού αριστερού αντιιμπεριαλισμού, καθώς και μιας διάχυτης «καχυποψίας» για τις ευρωατλαντικές προθέσεις. Επίσης, υπάρχει ισχυρή διασύνδεση κεφαλαίων στο ελληνικό έδαφος με ρωσικά συμφέροντα -κυρίως στη βόρεια Ελλάδα, καθώς επίσης και μεγάλη εισροή εσόδων -πάλι κυρίως στη βόρεια Ελλάδα- από την παρουσία ρώσων τουριστών (που για το 2022 υπολογίζονταν πως θα έφταναν το 1 εκατομμύριο). Το κράμα νεοφιλελεύθερων στρατηγικών και αναδιαρθρώσεων, και κατά συνέπεια οι ανατιμήσεις σε ρεύμα, καύσιμα, διατροφή, κατοικία, χωρίς κανένα ορίζοντα «ανακούφισης», οδηγεί αφενός σε βάθεμα και επέκταση της φτωχοποίησης προλεταριακών κομματιών, αφετέρου σε μια εκ των πραγμάτων «αποξένωση» από τις κυρίαρχες στρατηγικές εκείνων των κοινωνικών κομματιών που πίνουν νερό στο όνομα της καπιταλιστικής ευμάρειας και ανάπτυξης, «επενδύοντας» στην κατανάλωση και την δική τους ανέλιξη. Ο ορίζοντας που διαμορφώνεται από τις κρατικές στρατηγικές μέσα σε περιβάλλον πολεμικής αστάθειας δεν μπορεί παρά να οριστεί από τις συντεταγμένες της σκλήρυνσης της κρατικής καταστολής για τον φόβο κοινωνικών ξεσπασμάτων και την επένδυση σε λόγους και πρακτικές που θα εντείνουν τον εθνικισμό, τον ρατσισμό, τον σεξισμό, την μικροαστική επιθετικότητα. Το δόγμα «και όποιος αντέξει» είναι για τα καλά εδώ...

.....

Μια τελευταία επισήμανση είναι απαραίτητη, ανεξάρτητα από το ποια θα είναι η διάρκεια των πολεμικών συγκρούσεων στην ουκρανία. Το φαινόμενο κατά το οποίο αναρχικοί στην ουκρανία εντάσσονται στον σχεδιασμό του ουκρανικού στρατού συγκροτώντας ημιαυτόνομες μονάδες με όπλα που τους παρέχει πρόθυμα το ουκρανικό κράτος, για να υπερασπιστούν το «έδαφος και την ασφάλεια της κοινότητας» (σαν να επρόκειτο για το έδαφος μιας κάποιας εξισωτικής μαχνοβίτικης κομμούνιας και όχι το έδαφος μιας αποξενωτικής, διαχωρισμένης και βαθιά καταπιεστικής κοινωνικής κατασκευής), αποτελεί την πιο σαφή ένδειξη για το πόσο βαθιά ριζωμένος είναι ο εθνοκρατισμός, η διάθλαση του ομού ανήκειν μέσω του έθνους, για το πόσο ο μιλιταρισμός υποκαθιστά κάθε άλλη προοπτική πολιτικής κοινωνικής δράσης ενάντια στον πόλεμο: αν κάτι θα μπορούσε σε αυτή τη συγκυρία να ταράξει τους στρατιωτικούς σχεδιασμούς εκατέρωθεν των συνόρων, αυτό θα ήταν η προοπτική διασύνδεσης με τους «απέναντι», η γενίκευση της αντίστασης στον πόλεμο και όχι η συμπαράταξη με τον πρώην και νυν δήμιο σου ενάντια σε έναν εισβολέα... Η απεργία εργαζομένων στους σιδηρόδρομους στην λευκορωσία, που αρνήθηκαν να μεταφέρουν πολεμικό υλικό για τα «δικά τους» στρατεύματα, μάλλον θα πρέπει να αποτελέσει το τροχιοδεικτικό των κοινωνικών αντιστάσεων στην περιοχή και όχι οι θιασώτες ενός «άλλου» μιλιταρισμού.

Χρειάζεται ωστόσο να ξαναδούμε αν ο σύγχρονος καπιταλιστικός πόλεμος μπορεί πλέον να μετατραπεί σε κοινωνικό-ταξικό εμφύλιο· φαίνεται ότι ο σύγχρονος πόλεμος αποτελεί αντεπαναστατική μετεξέλιξη εθνικών αντιφάσεων που φτάνουν σε ένα όριο, σε ένα τέλμα, και πρέπει να εκραγούν σε σημείο διάλυσης της ίδιας της κοινωνικής δομής. Το παράδειγμα της μετατροπής ενός εμφυλίου πολέμου με κοινωνικά χαρακτηριστικά σε διακρατική πολεμική σύγκρουση, όπως εκδηλώθηκε κυρίως στην περίπτωση της Συρίας, φαίνεται να επαναλαμβάνεται και στην περίπτωση της ουκρανίας, αν και με περισσότερο παρατεταμένη την εμφύλια διάστασή του.

Πόλεμος Ιανός

Ό,τι παράχθηκε κοινωνικά ως εναντίωση απέναντι στην ασφυκτική συνθήκη των τελευταίων δύο ετών-covid19 αποτελεί τη μόνη προς το παρόν γέφυρα προς μία εναντίωση απέναντι στην προοπτική γενίκευσης του πολέμου. Η παρομοίωση

---

⁷ Ο Janusz Wojciechowski, ευρωπαϊός επίτροπος αγροτικής παραγωγής, δήλωσε στις αρχές Μαρτίου 2022 πως «αν η διατροφική ασφάλεια κινδυνεύει, τότε θα πρέπει να ξαναδούμε τις προοπτικές και τη στρατηγική του προγράμματος «Farm to Fork» και να τις διορθώσουμε» (το farm to fork είναι ένα πρόγραμμα εξορθολογισμού και αναδιάρθρωσης της αγροτικής παραγωγής της ΕΕ με όχημα την «ορθή αγροτική πρακτική» και την «ορθή χρήση φυτοφαρμάκων και τεχνολογιών».

αυτού που ζήσαμε με πολεμική συνθήκη βρίσκει εδώ την επαλήθευσή της. Η ζωή μας ως οι δύο όψεις της κρίσης, πόλεμος και αναδιάρθρωση, όπως έγινε και στα δύο κράτη, ουκρανικό και ρωσικό το 2014, σε μικρότερη έκταση.

Η διαχείριση της έκτακτης ανάγκης απαιτεί να εμφανίζεται κάθε κρισιακή συνθήκη ως ιστορικής σημασίας, ως αποκλίνουσα από το κανονικό και ταυτόχρονα ως φυσική καταστροφή. Πρόκειται για έναν ακόμα φετιχισμό του κράτους και κεφαλαίου που καλούμαστε να διαρρήξουμε.

Γενικότερα μιλώντας, ωστόσο, έχει βάση η παρομοίωση της συγκυρίας που διανύουμε με την κρίση του 1973, και δεν αφορά μόνο στο ζήτημα της ενέργειας αλλά και την αλλαγή ευρύτερα κοινωνικού μοντέλου καπιταλιστικής συσσώρευσης και διαχείρισης του κοινωνικού ανταγωνισμού στο σύνολό του. Υπό αυτή την έννοια, αναμένεται στο προσεχές μέλλον να υπάρξουν αντιδράσεις όχι μόνο απέναντι στην αύξηση των τιμών, αλλά και σε ευρύτερα ζητήματα «εθνικής ευαισθησίας» όπως το δημογραφικό ζήτημα, η επιδίωξη εθνικής αυτάρκειας, η τοποθέτηση του καθενός και καθεμίας στη θέση που της αντιστοιχεί. Να σταθούμε στο πλάι των φυγάδων αυτού του πολέμου και όλων αυτών που είναι ήδη εδώ, αλλά και αυτών που έρχονται. Να διασπάσουμε τις υγειονομικές ζώνες καθαρών εθνικών χώρων με την κοινότητα αγώνων με τις μετανάστ(ρι)ες. Έμπρακτα να σταθούμε αλληλέγγυες/οι στους ολικούς αρνητές στράτευσης, αποδομώντας τον εθνικισμό και τον милитарισμό. Να χτυπήσουμε τη «δικιά μας» πολεμική μηχανή.

Μπορεί προς το παρόν οι αντιπολεμικές διαδηλώσεις να μην είναι πολύ μεγάλες, αλλά είναι εφικτή η προοπτική να μην μετασχηματιστεί η αγωνία και ο φόβος για τον πόλεμο σε εσωτερικό αλληλοσπαραγμό μεταξύ των προλετάρων; Και αφού ο πόλεμος παγκοσμιοποιείται, τα μοντέλα κοινωνικής οργάνωσης και εκπειθάρχισης ομογενοποιούνται (όπως είδαμε και κατά τη διάρκεια της κρίσης covid19) δεν θα έπρεπε και εμείς, ως αντιστεκόμενες/οι να διασυνδέσουμε τους αγώνες μας, ενάντια στα εφιαλτικότερα των σεναρίων που ξεδιπλώνονται μπροστά μας;

Να συναντήσουμε τους εκατομμύρια μετανάστ(ρι)ες του ουκρανικού πολεμικού πεδίου, και το 2014 και σήμερα, και τις/τους χιλιάδες διαδηλώτ(ρι)ες στις ρωσικές πόλεις, στη βάση της δικής μας άρνησης στον πόλεμο.

απρίλιος 2022